

de Roomsch-Katholieke ethiek ten aanzien van het huwelijk heeft voorgedaan, wijst Ds DELLEMAN op de beteekenis, die de Wijsbegeerte der Wetsidee voor onze nadere bezinning te dien opzichte heeft.

Wij hebben hier een voorbeeld van een brandende vraag uit het praktische leven, die zeer dringend om nadere bezinning roept en wel om een bezinning, die noodzakelijk wijsgeerig verdiept moet worden.

Want men kan niet aan het werk gaan voordat men een antwoord heeft op de *wijsgeerige* vraag: wat is de zinstructuur van het huwelijk in het raam van de kosmische zin-totaliteit?

De traditioneele opvatting der Roomsch-Katholieke moralisten ziet in het huwelijk een voortplantingsinstituut met een natuurrechtelijk karakter. Door de Aristotelisch-Thomistische wijsbegeerte kan de eigen structuur van de huwelijks-gemeenschap niet onderscheiden worden van het structuur-principe van het gezinsverband. Daar deze opvatting ook in de Protestantische Scholastiek ingang heeft gevonden, oefent ze ook invloed in onzen kring.

Gedurende de laatste jaren worden van Roomsch-Katholieke zijde pogingen aangewend om te komen tot de erkenning van de eigen structuur der huwelijks-gemeenschap.

DIETRICH VON HILDEBRAND heeft in zijn boek *Die Ehe* (1929) getracht een analyse van den eigen zin des huwelijks te geven. Door hem werd de liefdesgemeenschap tusschen man en vrouw als de zin des huwelijks aangeduid.

De Encycliek *Casti Connubii* (1930) spreekt in dezen zelfden geest, zij het ook op voorzichtige wijze²⁾, terwijl A. W. HOEGEN in zijn dissertatie *Over den zin van het huwelijk* (1935) eveneens een sterker accent op de liefde legt, dan in Roomsch-Katholieke kringen tot voor korten tijd het geval was.

Prof. DOOYEWEERD heeft in zijn *Wijsbegeerte der Wetsidee*³⁾ uitvoerig rekenschap gegeven van den eigen zin der huwelijks-gemeenschap, waarbij hij de Aristotelisch-Scholastische opvatting met haar natuurrechtelijke vervlakking van alle menschelijke samenlevingsverbanden afwees. Het huwelijk heeft een eigen structuur in de twee-eenheids-gemeenschap der liefde tusschen man en vrouw. Het is wel verflochten met het gezinsverband, maar toch structureel daarvan onderscheiden.

Door den nood der tijden dringen zich ten aanzien van het huwelijk vele vragen aan ons op, vragen, die in vorige tijden onbekend waren. De oplossing kan hier niet gevonden worden, wanneer wij haar zoeken in een compromis tusschen de natuurrechtelijke opvatting en de nieuwere theorieën als van OTTO PIPER, NIKOLAI BERDJAJEW, EMIL BRUNNER e. a..

Wij moeten ons rekenschap geven van de eigen structuur der huwelijks-gemeenschap. Dit is niet mogelijk zonder wijsgeerige bezinning. Maar deze kan dan in de praktijk een groote verheldering brengen.

Inderdaad: wijsgeerige bezinning is noodzakelijk — juist voor de praktijk.

¹⁾ Het *Wezen van het huwelijk* (naar de H. Schrift), door Ds Th. Delleman (Rotterdam-Oost), in *Geref. Theol. Tijdschrift*, Januari 1939, bldz. 16—26.

²⁾ Wederkeerige hulp en liefde wordt in deze Encycliek met de bevrediging der begeerlijkheid gerekend tot de *nevendoelinden* van het huwelijk (bldz. 29 van de Nederlandsche vertaling).

³⁾ *Wijsbegeerte der Wetsidee*, III, bldz. 249—330.

ONZE DERDE JAARVERGADERING.

Maandag 2 Januari 1939 vierde de Vereeniging voor Calvinistische Wijsbegeerte haar derde jaarvergadering in American te Amsterdam.

In zijn openingswoord begroette de voorzitter, Prof. Dr D. H. TH. VOLLENHOVEN, de in grooten getale opgekomen leden en begunstigers der vereeniging. Hij heette in het bijzonder eenige gasten welkom, die bevriende corporaties vertegenwoordigden: namens de vereeniging voor Thomistische wijsbegeerte waren Dr NIEKEL en Dr GROOT aanwezig, namens de Christelijke Vereeniging van Natuur- en Geneeskundigen in Nederland Prof. Dr G. J. SIZOO. De afgevaardigden der Calvinistische Juristenvereeniging en der Geref. Psychologische Studievereeniging zonden bericht van verhindering.

Na in enkele inleidende woorden herinnerd te hebben aan den aard van het werk der vereeniging, en aan 't nauwe verband tusschen dien arbeid en het voor deze vergadering aangekondigde onderwerp, gaf de voorzitter het woord aan Prof. Dr H. DOOYEWEERD, die sprak over

Kuyper's wetenschapsleer.

Het Calvinistisch denken schijnt in den jongsten tijd op een tweesprong gekomen en de beide divergeerende wegen komen in KUYPER samen, aldus Spr..

Twee groote gedachtenlijnen kruisen zich voortdurend in KUYPER's wetenschappelijke arbeid. Daar is de hoofdlijn, ontsprongen uit de religieuze grondconceptie van het Calvinisme, gelijk hij die in zijn beroemde Stone-lezingen op klasieke wijze heeft samengevat. Maar er is ook een nevenlijn, ontsprongen deels uit traditioneel wijsgeerig gedachtegoed onder de denkers der patristiek en scholastiek, deels uit de moderne wijsbegeerte, en die ook door Gereformeerde theologen was aangehouden, voorzover zij aan wijsgeerige grondbegrippen behoefte hadden.

De eerste gedachtenlijn is de reformatische, de tweede die der schoolphilosophie. Ze blijken echter onderling niet te vereenigen en veroorzaken, waar ze in KUYPER's wetenschapsleer samenkomen, een voortdurende innerlijke spanning en tegenspraak. Ook bij CALVIJN kan men een soortgelijke divergentie constateeren, gevolg van het gemis aan een intrinsiek Christelijke, aan het reformatisch-schriftuurlijk grondprincipe georiënteerde wijsbegeerte. Dit gemis is door KUYPER zelf herhaaldelijk gesignaleerd en betreurd. Want alle ter zake kundigen onder ons zijn eenstemmig in hun oordeel, dat een traditie van wezenlijk Calvinistisch wijsgeerig denken nog niet bestaat, en dat van uit de grondgedachten van het Christendom nog nimmer een wijsgeerig stelsel ontwikkeld werd. De scholastische wijsbegeerte, gelijk ze nog heden ten dage in Roomsch-Katholieken kring bloeit, kan in haar toonaangevende richting principieel geen *Christelijke* wijsbegeerte erkennen. De wijsbegeerte behoort volgens Rome immers tot de „natuur”. Zij kan slechts bij het natuurlijk licht der menschelijke rede, nimmer bij het licht van Gods Woord leven. Alle hogere kennis uit Openbaring is hier genadegoed der Kerk.

Dat dit niet het standpunt der Calvinistische Reformatie kan zijn, spreekt eigenlijk vanzelf en daarom *moest* hier op den duur een Calvinistische wijsbegeerte ontstaan, die met de uit de ongeloofige wijsbegeerte ontsprongen gedachtenlijn principieel brak.

In KUYPER's wetenschappelijke arbeid laat zich de reformatisch-Calvinistische en de uit andere bron ontsprongen gedachtenlijn als volgt onderscheiden:

De *eerste* neemt haar uitgangspunt uit de belijdenis der Goddelijke Schepperssovereiniteit in haar praegnant schriftuurlijken zin. Zij voert KUYPER reeds in de eerste Stone-lezing over het Calvinisme tot krachtige poneering der schriftuurlijke leer betreffende den *religieuzen mystieken wortel* van het menschelijk bestaan, het hart, waaruit de uitgangen

des levens zijn, „het punt in ons bewustzijn, waar het leven nog ongedeeld is” en waaruit alle tijdelijke levensfuncties als „de verdeelde stengels uit den eenen wortel” opkomen.

Zij voert in denzelfden religieuze zin tot KUYPER's rijke conceptie van de pluriformiteit der goddelijke wetten of ordiantien voor heel het *tijdelijke* leven, welke pluriformiteit ook alleen weder in het religieuze, het tijdelijke te boven gaande *centrum* van het bestaan tot de *eenheid* van zin der goddelijke wet samenvloeit. Zij voert hem verder tot de *grondconceptie van de souvereiniteit in eigen kring* der onderscheiden wetssferen. Voorts vloeit onmiddellijk uit de poneering van het *hart* als het religieuze centrum van het leven voort KUYPER's diepgravende leer der *tweeërlei wetenschap*, gevolg van de doorwerking der *antithese* in den religieuze wortel van ons bestaan, alsmede KUYPER's leer van de fundamentele rol der *pistis* of geloofsfunctie in het proces der menselijke kennis.

De *tweede gedachtenlijn* in KUYPER's wetenschappelijke arbeid ontspringt daarentegen niet uit deze religieuze grondconceptie, doch uit de schoolphilosophie, welke bronnen in de heidensche Grieksche oudheid liggen.

In deze gedachtenlijn behoort thuis de speculatieve Logosleer, met haar opvatting dat in de schepping goddelijke *rede-ideeën* zijn uitgewerkt, die daarin een reëel bestaan hebben (het zgn. ideeën-realisme), de traditioneel-scholastische conceptie van ziel en lichaam als twee substanties, waarbij het „lichaam” als stoffelijke, de ziel als *in de „rede”* of „logos” *geconcentreerde* geestelijke substantie wordt gevat, en voorts KUYPER's kennistheorie, met haar onderscheiding van de zgn. momenten en de zgn. relatien in het kennisobject, waarbij alle wetmatige relatien als ontspringend uit den goddelijken Logos tot *logische* worden geproclameerd.

In de traditioneele, door de scholastiek zelf nimmer voor *Christelijk* uitgegeven, conceptie van de ziel als in het *intellect* geconcentreerde substantie met haar twee vermogens van kennen en begeeren, is voor het *hart* als *religieuze wortel* geen plaats. Zoo verklaart zich hoe BAVINCK in zijn *Begin-selen der Psychologie* het hart, waaruit in den zin der Schrift de uitgangen des levens zijn, onder het „begeervermogen” brengt en het vereenzelvigd met het geheel der aangeboren neigingen (Triebe), resp. den zetel der affecten.

De bedoelde conceptie van de ziel was inderdaad ook door onze Gereformeerde theologen uit de scholastieke wijsbegeerte overgenomen. Ze paste volkomen in de Roomsche opvatting inzake de verhouding van *natuur* en *genade*. Rome kent immers niet de *radicale* verdorvenheid der menselijke natuur, de verdorvenheid in den *wortel*, in het *hart* van het bestaan.

In de Gereformeerde theologie was deze zielsopvatting echter van meet af een „Fremdkörper”. En bij KUYPER, die met machtigen greep weer de centrale plaats in de menselijke natuur voor het *hart* opeischte, botst zij op onloochenbare wijze met zijn geheele religieuze grondconceptie.

Maar ook KUYPER's aan de modern-humanistische kennistheorie ontleende leer van de *momenten* en de *relatien* in het voorwerp onzer kennis, komt op onloochenbare wijze in strijd met zijn leer van de pluriformiteit en onderlinge onherleidbaarheid der tijdelijke levenssferen. Terwijl KUYPER zich in *Het Calvinisme* met kracht verzet tegen de opvatting, welke beproeft het aesthetische, ethische en geloofsleven uit een *idee* af te leiden en hier de stelling poneert, dat ons intellectueel, aesthetisch, ethisch en godsdienstig leven elk over een eigen *sfeer* beschikken, die slechts in den *mystieken, religieuze* wortel van het bestaan tot diepere eenheid komen, poneert hij daarentegen, zoodra hij de gedachtenlijn der speculatieve logosleer volgt, dat alle wetmatige relatien in den

kosmos van *logisch* karakter zijn. Hier dus toch weer de herleiding der andere wetssferen tot de *logische*. *Het is bij beoordeeling van de huidige meeningsverschillen dringend noodzakelijk, zich van deze divergentie rekenschap te geven.*

De Wijsbegeerte der Wetsidee heeft haar grondslag in KUYPER's religieuze en schriftuurlijke grondconceptie van het Calvinisme, maar heeft de hiervan divergeerende, uit de ongeloofige wijsbegeerte ontsprongen gedachtenlijn met al hare consequenties afgesneden. Hiermede ook de scholastische dichotomistische conceptie van ziel en lichaam. *De zgn. dichotomie tusschen ziel en lichaam wordt in de W. d. W. op heel wat principiëeler wijze gehandhaafd, maar in den schriftuurlijken zin.* Heeft zij hiermede KUYPER's werk verloochend? Maar immers, vlak omgekeerd, wordt op deze wijze aan den Restaurator van het Calvinisme in de vorige eeuw het hoogste recht gedaan!

Juist het voortdurend blijven hinken op twee gedachten, het toegeven aan de oude misleidende leuze, dat men voor de ware Godskennis naar Jeruzalem, maar voor de wetenschap en alle schoone cultuurgaven naar Athene moest gaan, is de diepste oorzaak geweest van de machteloosheid van het Christendom op wijsgeerig terrein.

Er was periculum in mora! Want heel de reformatorische gedachtenlijn van KUYPER was sinds zijn verscheiden vrijwel op den achtergrond geschoven, terwijl men daarentegen de afwijkende gedachtenlijn met zekere voorliefde ging volgen.

Toen KUYPER zijn Encyclopaedie had gepubliceerd, werd hij door den kerkeraad van Bedum in 1896 beschuldigd van afwijking van de belijdenisschriften. KUYPER is daarvoor niet uit den weg gegaan, maar heeft aangetoond, dat niet de belijdenis, maar veelszins het afbreken van valsche wijsgeerige opvattingen in het geding was. Ook CALVIJN was reeds hetzelfde overkomen.

De geschiedenis heeft zich in onze dagen herhaald. Maar met hetzelfde rustig vertrouwen zullen wij de tegen ons ingebrachte beschuldigingen ontzenuwen en doorgaan in de door KUYPER met zoo krachtige geloofsovertuiging gewezen weg: Reformati quia reformandi!

Na de pauze volgde een geanimeerde bespreking. Het liep reeds tegen half zes, toen de voorzitter de drukbezochte vergadering op de gebruikelijke wijze sloot.

EEN WELKOME UITGAVE.

Kort geleden verscheen van de hand van Ds J. M. SPIER een „Inleiding in de Wijsbegeerte der Wetsidee”, bij de uitgeverij „P. P. E.” te Enschede.

Reeds herhaaldelijk werd aan Prof. Dr H. DOOYEWEERD gevraagd een bevattelijke inleiding op zijn groot werk te geven, daar velen de tijd en de scholing ontbreekt om zich aanstonds in de drie omvangrijke deelen van de „Wijsbegeerte der Wetsidee” te kunnen oriënteren.

Prof. DOOYEWEERD schreef zelf een woord ten geleide van deze inleiding, waarin hij zijn blijdschap uit over het feit dat, en de wijze waarop Ds SPIER deze taak volbracht.

In zeven hoofdstukken, onderverdeeld in 44 paragrafen, behandelt de schrijver de grondgedachten der calvinistische wijsbegeerte. Een brochure is het uitteraard niet: het werk telt 250 bladzijden, en vergt rustige bestudeering. Doch is men daartoe bereid, dan ligt het ook binnen 't bereik van elk actief lid van kies- of mannenvereniging, en zal het ook voor menig lid van J. V. of ARJA met vrucht te gebruiken zijn.

Als leidraad voor een ietwat uitgebreiden cursus zal het ongetwijfeld voortreffelijke diensten kunnen bewijzen. Ook